

Natuurherstel Westerschelde: goed voor ecologie, economie én veiligheid

De Westerschelde: natuurgebied van internationaal belang

De Westerschelde is het laatste deltawater van Nederland waar sprake is van een open verbinding en een natuurlijke overgang van rivier naar zee. Dit 'estuarium' is qua aard en omvang uniek voor Europa. Nergens in Noordwest Europa is nog een meergeuldig deltawater van deze omvang (42.000 ha) aanwezig.

Dit internationaal unieke natuurgebied met haar slikken, schorren, platen en ondiep water is een belangrijk tankstation voor vogels en een kraamkamer voor vis. In het gebied verblijven internationaal belangwekkende aantallen van maar liefst 42 soorten broed- en trekvogels. Door de zich langzaam verbeterende waterkwaliteit leven er sinds midden jaren '80 zelfs weer zeehonden en bruinvissen.

De Westerschelde is een zogenoemd 'meergeulensysteem' dat gevormd wordt door een stelsel van vloed- en ebgeulen en kortsluitgeulen dat een complex van droogvallende zandbanken, slikken en schorren doorsnijdt. De natuurlijke overgang van zout via brak naar zoet, de variatie in waterdynamiek en het verschil in hoogteligging en bodemopbouw maken dat de Schelde van nature een grote rijkdom kent in leefgebieden en soorten. Het functioneren van dit systeem is dus in grote mate bepalend voor de diversiteit en de waarde van de natuur.

Duurzaamheid estuarium onder druk, Scheldenatuur bedreigd

De kwaliteiten van de Westerschelde en het natuurlijke evenwicht van het meergeulensysteem staan sinds lange tijd onder druk door bedijkingen en inpolderingen. Als gevolg daarvan zijn grote arealen getijdengebied verdwenen. Sinds eind jaren '70 is ook sprake van verdiepingen van de

vaargeul. De afgelopen decennia blijkt met name de dynamiek in het watersysteem onnatuurlijk sterk toegenomen. De stroomsnelheden en getijdenvolumes zijn toegenomen, de capaciteitsverdeling tussen hoofd- en nevengeulen is veranderd. Het evenwicht tussen erosie en sedimentatie is sindsdien op veel plaatsen verstoord, het doorzicht in de waterkolom is

afgenomen, de waterstanden achterin het estuarium zijn structureel verhoogd, etcetera. Het estuarium verkeert hierdoor momenteel in een zogenoemde 'ongunstige staat van instandhouding' (bron: LNV, 2007).

De erosie van schor langs de oevers van de Westerschelde is onnatuurlijk sterk toegenomen

Hoewel de dynamiek van waterstromen, erosie en sedimentatie kenmerkend is voor het estuarium en zelfs een bestaansvoorwaarde is voor het meergeulensysteem, vormt een verstoord evenwicht met een onnatuurlijk sterke dynamiek een directe, grote bedreiging voor het voortbestaan ervan. De kans bestaat dat het meergeulensysteem 'omslaat' naar een situatie met slechts één grote, hoogdynamische getijdengeul.

Uit ervaringen met estuaria elders in Europa waar dit is gebeurd, bijvoorbeeld in de Seine-monding, weten we dat daarmee essentiële regulerende processen verloren gaan. Niet alleen belangrijke natuurwaarden gaan hierdoor onomkeerbaar verloren, maar ook economische functies kunnen dan in het gedrang komen.

Natuurherstel belangrijk en noodzakelijk

Er is een groot aantal redenen waarom natuurherstel in de Westerschelde belangrijk en noodzakelijk is. Hier beperken wij ons tot het noemen van een ecologische reden, een bestuurlijke reden en een juridische reden.

Natuurlijk evenwicht ontwricht

Zoals beschreven is de Westerschelde een natuurgebied van internationaal belang. Door ontwrichting van de processen zoals waterdynamiek en erosie en sedimentatie, is de ecologische betekenis van de Westerschelde als het belangrijkste getijdengebied van de Delta op het spel komen te staan. Vooral in het zoute middengebied (Vlissingen-Breskens tot Kruiningen-Perkpolder) en het aangrenzende brakke deel (Kruiningen-Perkpolder richting Belgische grens) beïnvloedt de verstoorde waterdynamiek het meergeulensysteem op een zorgwekkende wijze. Er is een neergaande spiraal ontstaan, waardoor hier alleen al tussen 1997 en 2007 maar liefst 260 hectare intergetijdengebied, met name slikken, verdween. Een belangrijk verlies omdat juist dit habitat een sleutelrol vervult voor de levende natuur, zoals vogels. (bron: RIKZ, 2007) Verschillende vogelsoorten die van deze getijdengebieden afhankelijk zijn gaan de laatste jaren gestaag in aantal achteruit (bron: Sovon). Om die negatieve, neergaande spiraal te doorbreken en het natuurlijk evenwicht te herstellen zijn op korte termijn herstelmaatregelen nodig zodat de natuur en het watersysteem meer ruimte krijgen.

Het verlies van geschikt leefgebied voor vogels in de Westerschelde is feitelijk nog ernstiger dan het lijkt. De nabijgelegen Oosterschelde verliest namelijk jaarlijks zo'n 50 hectare intergetijdengebied door de onoplosbare zandhonger als gevolg van de Deltawerken. Vogels uit de Oosterschelde kunnen nu nog uitwijken naar de getijdengebieden van de Westerschelde. Op middellange termijn zal de Westerschelde steeds grotere aantallen vogels moeten kunnen opvangen die geen plek meer kunnen vinden in de Oosterschelde. Om dat mogelijk te maken is behoud en herstel van het areaal laag dynamisch intergetijdengebied in de Westerschelde absoluut urgent.

Het publieke belang gediend

Reeds in 1995 heeft de Tweede Kamer bepaald dat de toekomstige ontwikkeling van het Schelde-estuarium integraal moest worden gezien. Natuurlijkheid, veiligheid en toegankelijkheid dienden evenwichtig te worden ontwikkeld. Dit principe werd verankerd in de medio 1998 door de Kamer geaccordeerde Langetermijnvisie Schelde-estuarium (LTV) met een tijdschijf van 2030. De concrete vertaling van deze visie vond plaats in de Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium 2010 (2005). Aan de opstelling van dit plan gingen jaren van uitgebreid wetenschappelijk onderzoek en breed maatschappelijke overleg vooraf. Over de integrale uitvoering van de daarin opgenomen plannen werden verdragen gesloten tussen Nederland en Vlaanderen en werd een convenant getekend tussen het Rijk en de Provincie Zeeland. Gelden werden gereserveerd op de Rijksbegroting. Omdat de uitvoering van het beoogde natuurherstel naar verwachting niet zonder weerstand zou geschieden heeft het kabinet, met instemming van de Tweede Kamer, medio september 2006 bovendien de Rijksprojectenprocedure van toepassing verklaard op het natuurherstelprogramma.

Kort samengevat was de bestuurlijke opgave daarna feitelijk een kwestie van zorgvuldig, maar voortvarend en volhardend doorgaan met de implementatie van de gemaakte afspraken ten behoeve van het werkelijke publieke belang in deze: de uitvoering van maatregelen ter bevordering van een veilige, toegankelijke en natuurlijke Schelde. Het doel: behoud van een multifunctioneel water- en natuurgebied waarin economie, veiligheid en internationaal bedreigde natuurwaarden duurzaam samen gaan.

Behoud en herstel van estuariene natuur: een internationale afspraak

Estuaria zijn bijzonder. Om die reden genieten de enige twee estuaria in Nederland, de Westerschelde en het Eems-Dollard-estuarium, Europese bescherming. Nederland heeft zich aan Europa verplicht de natuurwaarden van

deze Natura 2000-gebieden in goede staat te behouden of – zoals in het geval van de Westerschelde – te herstellen. Deze herstelopgave is niet vrijblijvend: op grond van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn had Nederland zich al veel eerder actief moeten inzetten voor het broodnodige herstel. Nederland had toegezegd tussen 2007 en 2010 minimaal 600 hectare nieuwe estuariene natuur te ontwikkelen, maar heeft daar niet aan voldaan.

600 hectare ontpolderen: een no-regret maatregel voor duurzaam herstel

Al sinds midden jaren '90 wordt diepgaand en langjarig wetenschappelijk onderzoek gedaan naar het reilen en zeilen van het estuarium en de mogelijkheden om het natuurlijk evenwicht te herstellen. De conclusie van al deze studies luidt dat de natuurwaarden vooral bestaan uit of afhankelijk zijn van processen zoals waterstroming, erosie en sedimentatie en dat vooral die processen momenteel ernstig onder druk staan. Ruimte is hierbij de beperkende factor gebleken. Een aanzienlijke verruiming van het rivierbed is daarom noodzakelijk; op korte termijn tot middellange termijn (2010 -2020) met minimaal circa 1500 hectare. De afgesproken 600 ha. is dus ruim minder dan wat werkelijk noodzakelijk is, vandaar de aanduiding 'no regret-maatregel'

De laatste jaren zijn onder invloed van lokale protesten tegen voorgenomen plannen tal van studies uitgevoerd naar alternatieven voor ontpoldering. Met name de discussies rond de Hedwigepolder trokken daarbij veel aandacht.

Hedwigepolder met op de achtergrond de haven van Antwerpen

Alternatieven bleken echter niet aanwezig. Uitbreiding van de omvang van het gebied dat onder invloed staat van de dagelijkse eb- en vloedbeweging is dus keer op keer naar voren gekomen als de enige mogelijkheid om aan werkelijk effectief natuurherstel te doen.

Op grond van de na wetenschappelijk onderzoek vastgestelde knelpunten is deze 600 hectare verdeeld over de drie ecologische zones van de Westerschelde:

- > Om de knelpunten in het **brakke** deel van het estuarium te verminderen, wordt in de grensoverschrijdende Hedwige- en Prosperpolder circa 450 ha. ontpolderd, waarvan 290 ha. op Nederlands grondgebied;
- > In het **zoute middengebied** gaat het om circa 275-300 ha. ontpoldering. Daarvoor heeft de Grontmij al in 2006 een aantal potentieel geschikte locaties bepaald. De zuidrand van de Zak van Zuid Beveland is een kansrijke locatie;
- > Tenslotte zou in het **mondinggebied** het stroombed van het Zwin vergroot worden tot minimaal 120 ha.; bij deze grensoverschrijdende ontpoldering is slechts 10 tot 15 ha. Nederlands grondgebied betrokken.

Bekribbingen in middengebied leiden niet tot vereiste natuurherstel

Voor herstel van de natuur in de Westerschelde is afgesproken dat er 600 hectare nieuwe natuur door ontpoldering gerealiseerd moet worden. In de Hedwigepolder 300 hectare en verder naar het westen, in het middengebied van de Westerschelde, nogmaals 300 hectare. De provincie Zeeland heeft een alternatievenpakket bedacht voor de ontpoldering in het middengebied. Dat pakket bestaat maar voor een heel klein deel uit ontpoldering en voor het grootste gedeelte uit buitendijkse maatregelen. Die maatregelen bestaan uit het ophogen van bestaande strekdammen en het aanleggen van nieuwe strekdammen. Deze maatregelen voldoen echter niet, omdat zij niet bijdragen aan het vereiste natuurherstel. Zij staan haaks op het uitgangspunt dat ruimte moet worden gegeven aan de rivier en doen meer kwaad dan goed.

Bestaande situatie zuidrand Zak van Zuid Beveland

De te ontpolderen 600 hectare landbouwgrond vormt slechts 0,43 % van het Zeeuwse landbouwareaal. 300 hectare nieuw zout intergetijdengebied in het middengebied van de Westerschelde daarentegen betekent een enorme uitbreiding van het daar aanwezige areaal getijdennatuur (bestaande arealen 2004: schor: 180 ha.; slik: 560 ha.) en vormt daarmee een grote impuls voor de estuariene natuur van de Westerschelde.

Schorbuffers: herstel van schor door landinwaartse verlegging van de zeedijk

Natuurherstel en klimaatverandering: extra getijdennatuur zorgt voor veiligheid

De veiligheid van de Nederlandse dijken, ook de Zeeuwse Deltadijken, staat weer in de belangstelling vanwege de verwachte zeespiegelrijzing onder invloed van klimaatverandering. Schorren voor een zeedijk remmen niet alleen de golfaanvallen op de dijk, waardoor deze minder doorbraakrisico loopt,

maar kunnen door aanslibbing ook meegroeien met de stijgende zeespiegel. Langs de zeedijken in het zoute middengebied van de Schelde zijn tegenwoordig nog maar nauwelijks schorren aanwezig. Herstel van schorren door het landinwaarts verleggen van de zeedijken kan dus met name in dit deel van de Schelde een belangrijke basis vormen voor duurzaam veilige zeedijken. Natuurherstel en veiligheid bij een stijgende zeespiegel gaan juist hier hand in hand.

Ontpoldering in het 'Middengebied', goed voor natuur én economie

In opdracht van de provincie Zeeland heeft de Grontmij begin 2006 zoekgebieden geselecteerd voor de nader te lokaliseren ontpolderingen in het zoute middengebied. Dit is het gebied tussen de lijn Vlissingen - Breskens en Hansweert – Perkpolder. Daarbij is ondermeer gekeken naar aantallen eigenaren en gebruikers (bewoningsdichtheid), de landbouwkundige waarde van de grond en de kosteneffectiviteit. De "van Hattum-, Zuid- en Everingepolder" in de Zak van Zuid Beveland komen op basis van deze criteria en de ecologische kansrijkdom als zeergeschikte locatie naar voren. Het rapport van de Grontmij is enigszins buiten beeld geraakt door de aandacht voor zoektochten naar alternatieven, maar de bevindingen uit dit onderzoek zijn de meest objectieve tot op heden beschikbaar.

Ontpoldering verrijkt Nationaal Landschap Zak van Zuid Beveland

Met ontpoldering van deze polders kan, door de ligging nabij bestaande gebieden zoals de Plaat van Baarland (slikken) en het Zuidgors (schor) een omvangrijk intergetijdengebied ontstaan dat een belangrijke bijdrage zou leveren aan het natuurherstel. Zowel de doelstelling van systeemherstel (getijdenenergie) als uitbreiding van het areaal voor de habitats Estuarium en Buitendijkse schorren, en verbetering van het leefgebied van tal van wadvogels wordt hiermee gediend.

Door goede bereikbaarheid van de Zak van Beveland en de gunstige ligging ten opzichte van bestaande toeristisch recreatieve voorzieningen (Fort Ellewoutsdijk en Stoomspoorlijn) kan dit natuurherstelproject bovendien een belangrijke economische impuls geven aan de toeristisch-recreatieve aantrekkingskracht van het Nationaal Landschap "Zak van Zuid Beveland". Door deze ontpoldering wordt de wordingsgeschiedenis van het landschap van de bloemdijken verrijkt met het 'oorspronkelijke' natuurlijke landschap van schorren en slikken waaruit dit cultuurland werd gewonnen.

Dit project biedt een unieke kans om natuurherstel én de lokale economie een belangrijke impuls te geven!

Situatie na ontpoldering van Hattum-, Zuid- en Everingepolder